

5. Ромският език

Етническата общност притежава шест отличителни белега:

- общо собствено име;
- мит за общи предци;
- споделени спомени за общо минало (герои, събития и тяхното почитане);
- един или повече **елементи на обща култура** (религия, обичаи или **език**);
- обвързаност с определено отечество (обич към земята на прадедите);
- чувство за солидарност сред поне някои части от населението.

Колкото повече дадено население споделя тези отличителни белези, толкова повече то се приближава до идеалния тип етническа общност

Антъни Смит (*Smith, 1996*)

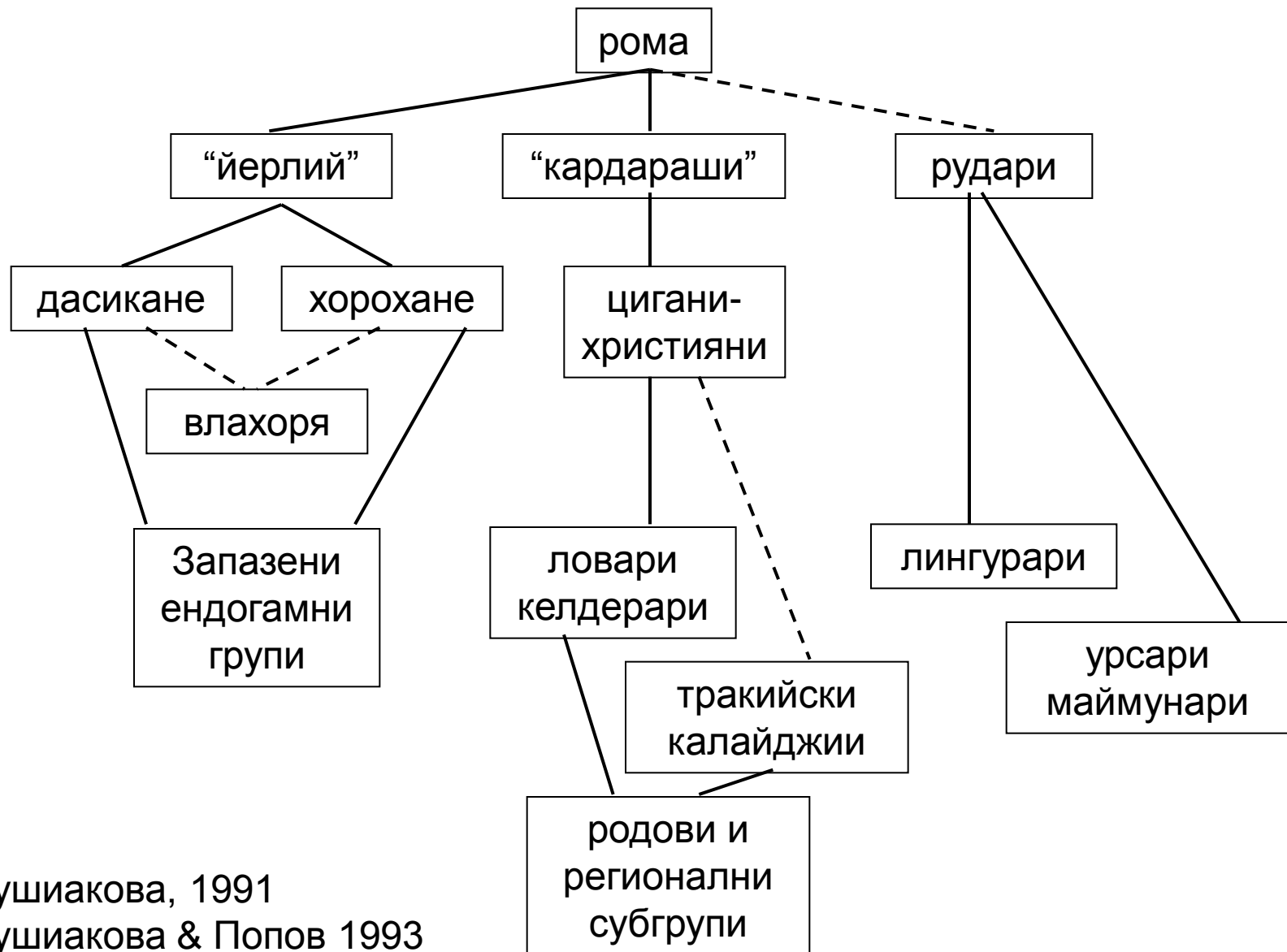
Етническа група:

„Дадено население, което напълно се самовъзпроизвежда; споделя основни културни ценности, реализирани в явни културни форми; създава **поле на общуване и взаимодействие**; предполага членство разпознаващо само себе си и разпознавано от другите”

Фредерик Барт (*Barth, 1969*)

Ромски общности и субгрупи в България - I

МЕГРЕО – междугрупова етническа общност (Марушиакова 1992)

Марушиакова, 1991

Марушиакова & Попов 1993

Ромски общности и субгрупи в България - II

Диалектна общност	Балканска		Влашка		
	Група	Даскане рома	Хорахане рома	Калдерашя	Калайджес
Субгрупи	Демирджи Рамошари Решетари ...	Дръндари Зангурджи Калбурджи Сепетджи Фичири ...	Грастари Дудулани Жъпли Какавяря Лейнаши Нямцор Тасманяри Цгняка ...	Македонски Мизийски Тракийски	Лингурари Вретенари Маймунджи Урсари
Субгрупи с преферирана идентичност	<i>Българска:</i> Карастанчовци Сиви гълъби Цуцумани <i>Гръцка:</i> Драмо рома	<i>Турска:</i> Агупти Даале Сархази Турчес	-	-	<i>Румънска Влашка</i>
Смесени бракове с други етноси	Джоревци/Катъри Мелали Бобове Муртапи		-	-	-

(Пампоров 2004)

Индийската хипотеза

(1547 г.) Андрю Борд публикува 13 кратки “египетски” изречения и 26 думи

(1763 г.) Ищван Валий: сходство между езика на унгарските цигани и Малаялам (Малабарски бряг)

(1782) Х. Грелман: паралели между ромски и санскрит

XIX век

Миклошич: Хиндокуш

Уулнър: Централна Индия

Минорски и Блох: Пенджаб

XX век

Хенкок: Раджастан

Слоеве (страти) на ромския език - I

I слой: най-близо до ромския, говорен на анатолийското плато през XIII век. Формира при първоначалното пристигане на циганите в Европа.

Включва:

Балканска група диалекти,

Карпатска група диалекти,

Балтийска група диалекти

група на самостоятелно обособени диалекти на някои от циганските общности във Франция, Германия и Великобритания

Пример: „Кало” (Житан, Хитанос), където ромската лексика е смесена с френска и испанска морфология и синтаксис

В България: всички диалекти на субгрупите даскане и хорахане рома

II слой: формиран на Балканите, но разпространен в южна и централна Европа
Включва т.нар. Южни (или “стари”) Влашки диалекти на ромския език

Особености:

- еволюция на крайната сричка –ни в –й (например: “пани” > “пай”),
- промяна на вътрешната гласна в първо лице на глагола съм (например: “синьом” > ”сим”)
- промяна в окончанието за минало свършено време на глаголите (например: “дик’лъом” > “дик’лем”)

В България: типичен пример са всички калайджийски диалекти

III слой: формиран на Балканите, но разпространен в цял свят
Включва т.нар. Северни (или “нови”) Влашки диалекти на ромския език

Особености:

- силно омекотяване на езика и замяна на “избухливите” съгласи със “съскащи”
- силно влияние на Румънската лексика

В България: типичен пример са всички калдерашки диалекти

A a Ä ä B b C c Č č D d E e Ê ê F f G g Ğ ğ H h I i Î î
J j K k Ķ ķ L l Ļ ļ M m N n Ņ ņ O o Ö ö P p Ĵ ĵ Q q R r Ř ř
Š š S s Ś ś T t Ť ť U u Ü ü V v W w X x Y y Z z Ž ž

Световна стандартизация: (1990) Четвърти световен ромски конгрес, Полша

В България: Няма стандартизация!

Всеки ромски интелектуалец, намира свое решение за ортографията и има публикации в различни форми

Девангари?

मियाना
इसाबेल्ला

Гласни: А Е И О У Ъ (Э)

В България се различават два типа Балкански диалекти по отношение на звука Е/Ъ

Западните говори: амен (нас), тумен (вас), лес (него)

Източните говори: амън, тумън, лъс

Под влияние на “омекотяването” в българските източни говори, в някои диалекти “Е” се произнася като “И” > амин

При влашкия тип диалекти, А понякога прехожда в Е

Например “дай” (майка) > “дей”

Съгласни: б, в, г, д, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ц, ч, ш, щ

Специфична особеност на ромския: придихание, напр. **чшаво** (момче)

Във влашките диалекти придиханието се засива изключително много:

Чшаво (I сл.) > Шаво (II сл.) > Шяв (III сл.)

Докто при някои балкански диалекти отпада **Чшаво > Чаво > Чо**

Придихание и след: П, К, Т

Пхен (сестра), Кхелав (танцувам), Тхари (ракия)

При влашките диалекти “Т” пред “И” палатизира в “Ц”: бути (работа) > буци

препозитивен определителен член

о ром (ромът)
и ромни (ромката)
е рома (ромите)

	Ед.ч.	Мн. ч.
М.р.	О	Е
Ж.р.	И	

Ромският език е падежен. Познати са 8 склонения.

Те са различни при мъжки и женски род в единствено число и са идентични при множествено число

1. Номинатив (именителен падеж) – представлява изходната форма, в която съществителното име се употребява като название на лице, предмет или явление.

2. Генетив (родителен падеж) – служи за изразяване на принадлежност.

По своето място в изречението играе ролята на притежателно определение.

Окончанията са съответно: -ескоро (м.р.), -якоро (ж.р.), -енгоро (мн.ч).

На български се изразява посредством суфикса -ов или с предлога “на”:

“о п’ралескоро к’ер” – братовата къща, къщата на брата.

3. Аблатив (отделителен падеж) – служи, за да се изрази произход – косвен обект от когото се отделя предмет.

Използва се при обстоятелствените пояснения за място, време или причина, но само тогава, когато обектът на действието не е конкретно определен, а се разбира по принцип.

Въпросите, на които отговаря са:

“кастар?” (от кого), “состар?” (от какво), “катар?” (от къде).

Оконченията са: -естар (м.р.), -ятар (ж.р.), -ендар (мн.ч).

4. Акузатив (винителен падеж) – служи, за да се покаже предмета, върху който се върши някакво действие. Изпълнява ролята на пряко допълнение и се използва само по отношение на одушевени съществителни имена.

Окончанията са: -ес (м.р.), -я (ж.р.), -ен (мн.ч).

5. Датив (дателен падеж) – служи за изразяване насоченост на действието към нещо.

Отговаря на въпрос “каске?” (кому?, за кого?).

Оконченията са: -еске (м.р.), -яке (ж.р.), -енге (мн.ч).

6.Инструментал (творителен падеж) – използва се, за да изрази косвен обект, съвместно с който или с помощта на когото се извършва действие.

Основните въпроси са: “каса?” (с кого) и “соса?” (с какво).

Оконченията са: -еса (м.р.), -яса (ж.р.), -енца (мн.ч).

7.Локатив (предложен падеж) – посредством него се обозначава местоположението на лица и предмети.

Основните въпроси са: “кате?” (къде), “касте?” (у кого) и “состе?” (върху какво).

Оконченията са: -есте (м.р.), -яте (ж.р.), -енде (мн.ч).

8.Вокатив (звателен падеж) – служи, за да изрази повикване.

Оконченията са: -а, -е, -еа (м.р.): “п’рала!” (братко!), “даде!” (тате!)

-ие, -е, -ене (ж.р.): “дае!”(майко!), “п’ене” (сестро!);

-ялен, -ален (мн.ч): “ромален” (роми!), “ч’авален!” (деца!)

Лични местоимения:

Ном.	Ме	Аз	Ту	Ти	Ов (той)	Ой (тя)	Аме (ние)	Туме (вие)	ол/он ола [ж.р.] (те)
Ген.	Моро	Мой	Торо	Твой	лескоро	лакоро	амаро	тумаро	ленгоро
Абл.	Мандар	От мен	Тугар	От теб	лестар	латар	амендар	тумендар	лендар
Акуз.	Ман	Мене	Тут	Тебе	лес	ла	амен	тумен	лен
Дат.	Манге	Към мен	Туке	Към теб	леске	лаке	аменге	туменге	ленге
Инстр.	Манца	С мен	Туса	С теб	леса	ласа	аменца	туменца	ленца
Лок.	Манде	При мен	Туте	При теб	лесте	лате	аменде	туменде	ленде
Вок.	-		Ту!	(хей) ти!	-	-	-	туме!	-

Глаголите, освен спрежението по род и число, търпят промяна в зависимост от граматическото време.

Основните времена: сегашно, минало свършено, минало несвършено и бъдеще. Други времена: бъдеще време в миналото и минало предварително време.

	Сегашно	Минало несвършено	Минало свършено
Ме (аз)	Керав (правя)	Керавас (правех)	Кергьом (правих)
Ту (ти)	Керес (правиш)	Кересас (правеше)	Кергян (прави)
Ов/Ой (той/тя)	Керел (прави)	Керелас (правеше)	Кергяс (прави)
Аме (ние)	Керас (правим)	Керасас (правехме)	Кергям (правихме)
Туме (вие)	Керен (правите)	Керенас (правехте)	Кергьен (правихте)
Ол (те)	Керен (правят)	Керенас (правеха)	Керде (правиха)

	Бъдеще	Бъдеще време в миналото	Минало предварително
Ме (аз)	Ка Керав (ще правя)	Ка Керавас (щях да правя)	Кергомас (бях правил)
Ту (ти)	Ка Керес (ще правиш)	Ка Кересас (щеше да правиш)	Кергянас (беше правил)
Ов/Ой (той/тя)	Ка Керел (ще прави)	Ка Керелас (щеше да прави)	Кергясас (беше правил)
Аме (ние)	Ка Керас (ще правим)	Ка Керасас (щяхме да правим)	Кергямас (бяхме правили)
Туме (вие)	Ка Керен (ще правите)	Ка Керенас (щяхте да правите)	Кергъенас (бяхте правили)
Ол (те)	Ка Керен (ще правят)	Ка Керенас (щяха да правят)	Кердеас (бяха правили)

Неправилни глаголи:

Ме Синьом/Сом/Сим (аз съм)	Иси ман (аз имам)	Нанай ман (аз нямам)	Ме ащи (аз мога)
Ту Синяя/Сян (ти си)	Иси тут(ти имаш)	Нанай тут(ти нямаш)	Ту ащи (ти можеш)
Ов си (той е)	Иси лес(той има)	Нанай лес(той няма)	Ов ащи(той може)
Ой си (тя е)	Иси ла(тя има)	Нанай ла(тя няма)	Ой ащи(тя може)
Аме синям (ние сме)	Иси амен(ние имаме)	Нанай амен (ние нямаме)	Аме ащи (ние можем)
Туме синьен (вие сте)	Иси тумен(вие имате)	Нанай тумен(вие нямате)	Туме ащи(вие можете)
Ол си (те са)	Иси лен (те имат)	Нанай лен (те нямат)	Ол ащи (те могат)

Ромският език притежава относително **свободен словоред**.

Мястото на подлога е в корелация със сказуемото и не се намира в тясна връзка с позицията на допълнението.

Възможни са и шестте комбинации от трите елемента на изречението:
ПСД, ПДС, СПД, СДП, ДПС и ДСП

Поради промяната на думите по род, лице и число, **употребата на подлога е незадължителна**. Когато вече е бил въведен, той най-често липсва или е заместен от лично местоимение.

Наблюдава се постепенно изместване на синтетичните (падежни) от аналитичните (предложни) конструкции.

“[Ов] Гело о к’ересте” = “[Ов] Гело андо о к’ер”
([Той] Отишъл в къщата)

Лексиката е силно повлияна от номадското минало

погади диалекти – основават се на ромска лексика, но са заели граматиката си от някой локален език (Куртияде) или **пара-романи** диалекти (Лиежоа)

Романес	Дериват от:	Български
Амал	Хамал (персийски)	Приятел
Бахт	Бахт (персийски)	Щастие
Безех	Базах (персийски)	Грях
Граст	Граст (арменски)	Кон
Дром	Δρομος (гръцки)	Път
Какави	Κακαυι (гръцки)	Котел
Мемели	Мум (персийски – восък)	Свещ
Морт'и	Мортх (арменски)	Кожа
Папин	Παπι (гръцки)	Гъска
Папус	Παππος (гръцки)	Дядо
Парамиси	Παραμυθι (гръцки)	Приказка
Т'агар	Такавор (арменски)	Цар
Хер	Хар (персийски)	Магаре
Хербузо	Хербузах (персийски)	Диня
Хордо	Хурдах (персийски)	Малък

Романес	Санскрит	Хинди	Български
Бал	Вала	Бал	Коса
Бияв	Вивах /брак/	Бйах	Сватба
Джамутро	Джаматр	Джамаи	Зет
Дур	Дура	Дур	Далече
Кало	Кала	Кала	Черно
Ладжо	Ладжджа	Ладж	Срам
Лон	Лавана	Лон	Сол
Мануш	Мануша	Манукх	Човек
Нак'	Накка	Нак	Нос
Нанго	Нагна	Нанга	Гол
Пани/Пай	Панийа	Пани	Вода
Рат	Ратри	Рат	Нощ
Састро	Свасура	Сасур	Свекър
Сасуй	Свасру	Сасу	Свекърва
Чучи	Чучи	Чучи	Гърда
Яг	Агни	Аг	Огън

Ромски като майчин език

Година	Ромски като майчин език	% спрямо общия брой на циганите/ромите
1900	89549	100
1905	67396	68.07
1910	76387	62.46
1920	61555	62.52
1926	81996	60.81
1934	80532	53.91
1946	99270	58.39
1965	58873	39.55
1975	1193	6.51
1992	310425	99.05
2001	319821	86.23
2011	272 710	85.02

Ромски като майчин език

	2001	самоопределяне 2007	експертна оценка 2007	2011
Ромски	86.2 %	60.7 %	38.7 %	85%
Български	7.0 %	25.3 %	28.8 %	7,5%
Турски	6.5 %	5.4 %	24.0 %	6,7%
Румънски	0.1 %	0.0 %	0.4 %	0,6%
непосочено	0.1 %	8.5 %	8.1 %	0,2%

Задача за самостоятелна работа

**Основна задача: Помолете ром/ромка да ви разкаже
Как се избира булка/снаха, как протичат годежа и сватбата и кога
(в кой момент) момчето и момичето вече се считат за мъж и жена
(съпруг и съпруга)**

**Алтернативен вариант: посетете пазара на булки и
направете case study там**